

فلسفه نوین منظر و محیط

گزارش: محمد مهدی شعبانی

بوم سیستمی است مرکب از یک فضا و اثری که زندگی جانداران بر آن می‌گذرد. در نگاهی دقیق تر بوم اکو سیستمی است که در آن انسان و محیط به تعادل رسیده در آن نظامی را وضع کرده اند. حاصل این امر گسترده ای از نمادها و عناصر است که در فضا توسط انسان ها آفریده شده و منظر را پدید آورده است.

منظر چیست؟ منظر در نگرش سنتی به عنوان کمیتی فیزیکی در خارج از فضای محصور زندگی نام برده می‌شد، پایه ی این نگرش تفکر دکارتی است که پدیده های موجود را به دو دسته عینی و ذهنی تقسیم می‌کرد، پدیده های عینی که در واقع دارای فیزیک، ماده و کالبد بودند و گروه دوم که پدیده های غیر ملموس و غیر عادی بوده که از آنها به پدیده های ذهنی نام برده می‌شد، گاهاً پدیده های ذهنی را واجد وجود ندانسته و تنها پدیده های عینی را شکل دهنده زندگی می‌دانستند. بر این اساس دسته ای از دانشمندان به وجه عینیت یک فضا وقع بیشتری نهاده و آن را ملاک اصلی سنجش و درک یک فضا قرار می‌دادند. اما بشر معاصر در پی تعمیق مفاهیم به سادگی یافته است که درک و فهم یک منظر مدرن بدون در نظر گرفتن ذهنیت و عینیت در آن واحد بسیار دشوار خواهد بود. روشن تر آن که مجموعه ای حاصل از عینیت به معنای فیزیک، کالبد، ماده، مترژ و ابعاد یک فضا و ذهنیت حاوی خاطرات، تجارب شخصی و گروهی، دلبستگی ها و احساسات موجود در یک فضا، به وجود آورنده تعریفی مشخص از یک مکان یا منظر هستند. به طور مثال مفاهیمی چون خانه یا محله برای اعضای هر خانواده نسبت به دیگر افراد جامعه متفاوت است. واضح تر آنکه یک خانه یا محله در بعد عینی، یک ساختمان با ابعاد ملموس و قابل اندازه گیری است که کاملاً از نظر فیزیکی قابل تکرار و شبیه سازی است و همچنین محله به عنوان مجموعه ای از خانه های مسکونی، مغازه ها، ساختمانها و کاربری های دیگر دارای همین شرایط فیزیکی و با قابلیت تکرار است اما آنچه خانه را برای یک خانواده و محله را برای اعضای یک محله و شهر را برای همشهریان یک شهر می‌کند مجموعه ای از خاطرات، تجارب حضور، وقایع و اتفاقات جمعی، دردهای مشترک و تمام ذهنیاتی است که تنها برای اعضای آن خانواده یا محله یا شهر اتفاق افتاده است. هر چه به تجارب حضور و تعداد مخاطب های یک فضا افزوده گردد بار معنایی آن سنگین تر می‌شود. پدیده ای همچون وطن حاصل تجارب جمعی یک جامعه از یک فضا در طول تاریخ است و آنچنان بار معنایی عمیق و سنگینی در بر دارد که قربانیان در راه حفظ این سرزمین و مکان را قهرمانان ملی می‌سازد.

پس در نقد نظریه دو قطبی دکارت که جهان و محیط را یا عینی یا ذهنی می‌داند نگاه جدید از پدیده سومی به نام پدیده عینی - ذهنی نام می‌برد که حاصل به هم آمیختگی و وجود هم زمان یک عینیت و فیزیک به همراه یک ذهنیت، متافیزیک و معنا است که این اگرچه به خودی خود در ابتدا معلولی وابسته به این دو است اما در ادامه و پس از تشکیل کاملاً مستقل و قائم به ذات بوده و دیگر قابل تفکیک به یک عینیت جدا و یک ذهنیت جدا نیست.

در واقع منظر پدیده ای نسبی و پویاست که حاصل تعامل انسان با محیط است. تلفیق "نماد" و "ادراک مخاطب از آن نماد" منظر را می‌سازد، جایی که در آن تاریخ و واقعه رخ می‌دهد تبدیل به یک منظره می‌گردد و با یک رویکرد کل نگر نسبت به منظر به قطعیت می‌توان گفت که منظر یک کل غیر قابل تجزیه است و ذهنیت و مادیت را نمی‌توان در آن از هم جدا کرد. مداخله و رابطه مخاطب با منظر سه دسته هویتی، عملکردی و زیبا شناختی را دنبال می‌کند. در حیطه هویتی فرهنگی ما شاهد تطبیق و رابطه امروز یک فضا با گذشته آن و تفسیر ذهنی از یک فضا بر اساس نمادها و عینیت های تاریخی برای رسیدن به "این همانی" در منظر هستیم. این "این همانی" و رابطه اگرچه به ذات دارای ارزش نیست اما در درک یک منظر شهری بسیار تاثیر گذار است.

در وجه کارکردی ما نیاز به هماهنگی و سازگار بودن فضاهای کالبدی با فعالیت‌ها و رفتارهای جاری در سطح شهرداری‌ها. در واقع تناسب منظر و ظرفیت‌های فیزیکی آن، یک منظر را کارا و قابل استفاده نگه می‌دارد. وجه زیبا شناختی که بسیار مورد توجه قرار دارد خود از ترکیب سه امر قدسی، صورت و کاربری در یک محیط مورد تفسیر و ارزیابی قرار می‌گیرد. وجود همزمان این سه یک منظر زیبا را معرفی و به نمایش می‌گذارد. به عنوان نتیجه گیری، بوم و منظر چیزی جز عینیت به همراه ذهنیت‌های موجود در یک فضا و مکان نیست و عدم توجه به ذهنیت‌ها، تاریخ و وقایع جمعی و شخصی در یک منظر و پررنگ کردن عینیت و مادیت یک فضا، باعث از بین رفتن بوم و منظر می‌گردد و محیط و فضای اطراف ما را تنها به صورت مجموعه‌ای از قطعه زمین‌های در کنار هم قرار گرفته تبدیل می‌کند. بوم‌شناسی شناخت نظم حاکم بر یک زمین است و بوم‌شناسی منظر توضیح درک مخاطب از منظر در ارتباط با کلیت بوم هاست و نگاه کل نگر در بوم‌شناسی و حفظ یک اکوسیستم یا بوم، نقش مستقیم دارد.

پژوهشگاه
منظر